

tériával — a latin nyelvhasználaton belül. A ciceronianizmus konvertitája Páduában CHRISTOPHORUS LONGOLIUS, a néhány évig Páduában is tanító ROMULUS AMASAEUS, meg a filozófusnak és főleg költőnek is kedvveléssel jellemzett LAZARUS BONAMICUS. Itt persze elmaradhattak volna a meglehetősen dilettáns jellegű műfordítások, viszont lehetett volna utalni arra, hogy az egész terjedelmében közölt „Matthaeo Giberto episcopo“ alig több MELEAGROS egy költeményének korszerűsített parafrázisánál.

Helyes volna, ha BARLAY, mikor a vatikáni, velencei és páduai könyvtárakban végzett kézirati kutatásai által napfényre hozott magyar vonatkozású adatokat sajtó alá készíti, bevezető gyanánt kéziratok doktori értekezése eredményeit is összefoglalja, a filozófiai, a jogi és a görög-latin tanulmányok páduai helyzetét a páduai hebraisztika, természet- és történettudomány ismertetésével kiegészítve. Okunk van rá, hogy várakozással tekintsünk e publikáció elé: dolgozatának „kipillantása“ többek között a magyar szabadgondolkodás, klasszika-filológia, orvostudomány és történetírás páduai gyökereinek a megvilágítását ígéri, a lingua vulgaris magyar szempontból is nevezetes teóriáját érinti, TORQUATO TASSO magyar ismerőseire hívja fel a figyelmet s felveti azt a lehetőségét, hogy G. BATTISTA MOSCO általa megtalált madrigálos könyve „esetleg kiindulópontul szolgálhat a BALASSA—RIMAY-költészet forrásainak újraértékelésében“.

t. w. i.

Radó Polikárd: *Répertoire hymnologique des manuscrits liturgiques dans les bibliothèques publiques de Hongrie.* (Az Orsz. Széchényi Könyvtár kiadványai, 1945. — 60 l.)

A keresztény szertartás rendjében a megfelelő ünnepekre kötelezően előírt Mise- és Zsolozsmaénekek jelentik az időtlen, szilárd és — a szónak jó értelmében vett — „maradi“ elemet. E kötelező-énekrészek hiézagai között azonban tág tere nyílt új, szabad énekeknek is, melyek a hagyományosan változatlanokkal szemben korszerűséget, modern áramlatot jelentettek a liturgikus költészetben. Ilyenek a *hymnuszok* is (noha nagyrészők használatát szintén ősidők óta gyakran szabályozza megkötöttség), de főként ilyenek voltak a középkori líra legeredetibb fajtái, a *szekvenciák*. (És testvér-műfajuk, az ú. n. *trópusok*.) Hét évszázadon át (kb. 863-tól 1563-ig) ezerszámra férkőztek a templomokba Európaszerte s az erjesztő csírák mellett, melyeket magukkal hordoztak, hovatovább mint a repkény borították volna el az istentiszteletet és énekkészletét, ha a trienti zsinat (ötnek híján) ki nem gyomlálja valamennyit.

E szabad költészet hajdani vándorútjának térképezését RADÓ jegyzéke nem-sejtett adatok bőségevel gyarapítja: a középlatin líra legjavából, mai tudásunk szerint, íme 434 himnusz és 293 szekvencia vetődött el hozzánk és keletkezett részint nálunk.¹ Az alakítani elosztás talán még nem végleges; a két műfaj át meg átjárja egymást s az arány megállapítása is későbbi részletes elemzések dolga. Az eddigi végösszeg (727 mű) azonban annyira tekintélyes, hogy nemzedékek hosszú sorának juttat munkát. Rövidreszabott ismertetés tehát csak néhány ötletszerű pótlást, esetleg útbaigazítást adhat későbbi kutatók számára.

¹ Ez a mennyiség akkor sem csökken erősebben, ha eltekintünk azoknak az énekeknek számától, melyeket RADÓ külföldi eredetű jövevény-kódexekből vett a jegyzékbe.

Igy az Előszóban eddig ismeretlennek vélt 44 darab közül a 327. sz. (Jam surgit hora tertia) megtalálható GENNRICHNÉL,² aki viszont WEINMANN nyomán idézi.³

Szerzőneveket nem közöl RADÓ; a legérdekesebb példák néhányát legyen szabad itt kapcsolatba hoznom műveikkel. A 390., 463., 565., 615., 668. és 727. sz. énekeket a középkor egyik legnagyobb költője, ADAM DE SAINT-VICTOR († 1192) írta.⁴ Szekvenciái már szinte himnusz-alkatúak, azaz a sorok szótagszáma nem rapszodikusan változó, mint régebben, a szakaszok szerkezete pedig egybevágó. Énekszólama ideges, foszlányszerűen impresszionisztikus; az európai művészet első „dekadens” zenéje.

A 460. sz. (*Mittit ad Virginem*) írója a regényes életű ABÉLARD (1079—1142), kinek kettős-ószekvenciái nyomán kezdődött el igazában e sajátos műfaj magasépítkezése; a többszörösen összetett, ú. n. „Hatványozott szekvenciák” a gótika költészetének felhőkarcolói.

Szerzőszemély dolgában külön meglepetést tartogatnak a 131., 392., 570., valamint a 20., 126., 162., 174., 269., 279., 285., 370., 393., 397., 436., 468., 502., 543., 570., 605., 635., 637., 657., 666., 718. sz. énekek.⁵ Ezeket a szentgalleni „dadogó” NOTKER (840—912) alkotta, a szekvenciaszerkesztésnek első, névszerint ismert, mestere. A sorban közölt három első darab hitelesen NOTKERÉ, a többi pedig (köztük a *Natus ante saecula* kezdetű, hatalmas átívelésű remekmű) inkább hagyomány szerint övé.⁶ A műfaj készítmódja, NOTKER után is még sokáig, afféle intarzia-munka: eleve adott dallamok alá rakosgattak szöveget.⁷

Az ismeretlen szerzőktől való énekek közül leghíresebb a *Laetabundus exultet fidelis chorus* kezdetű, XI. századbéli franciaországi eredetű ének (410. sz.), a középkor legelterjedtebb szekvenciája. Dallamára száz meg száz szöveget szerettek s nem is csoda: tömör refréndallama (13-szor hangzik fel) oly erőteljesen kifejező, hogy szinte belevájja magát a lélekbe s egy rögeszme konokságával üldözi az embert hosszú időkön át. RADÓ 25 kéziratunkban akadt nyomára.⁸ Nem kevésbé nevezetes a *Verbum bonum et suave* (701. sz.) mű is, töméntelen paródia forrása (borissza diákok például *Vinum bonum et suave* kezdettel faragták rá verset).⁹ RADÓ ezt is 25 ízben lelte meg; 26-ik esetként magam bukkantam rá

² F. GENNRICH: *Formenlehre des mittelalterlichen Liedes* (Halle, S., 1932), 233. l.

³ K. WEINMANN: *Das Konzil von Trient und die Kirchenmusik* (Leipzig, 1919).

⁴ V. ö. E. MISSET—P. AUBRY: *Les proses d'Adam de Saint-Victor* (Paris 1900.).

⁵ A 637. sz. énekkel kapcsolatban legyen szabad figyelmeztetnem, hogy *Sancti Spiritus assit nobis gratia* kezdettel két, sőt három szekvenciát ismerünk; ezek közül NOTKERnek tulajdonítják a *Quae corda nostra...* folytatását; a többieket mások írták NOTKERRŐL, bevezető idézetként használva fel a NOTKER-i költemény első szakaszát.

⁶ NOTKER szekvenciái hitelességének kérdéséhez v. ö. J. HÄNDSCHIN: *Über Estampie und Sequenz*. (Zeitschr. f. Musikwiss., 1929., I. füz. 122. l.) Egyébként pedig: G. M. DREVES—C. BLUME: *Analecta hymnica medii aevi*, 53. kötet.

⁷ Megemlítem, hogy BABITS MIHÁLY, ki annak idején különben még alig tudhatta, hogy ezek a művek hozzánk is eljutottak, *Amor Sanctus* c. kötetében két Notker-szekvencia (jegyzékünk szerint a 217. és 486. sz., tehát közöttük a *Natus ante saecula*) részleteit állította egy-keretbe. Ám, ha valakinek, úgy éppen BABITSnak talán mégsem lett volna szabad ily felemás munkát végeznie.

⁸ A teljes művet F. GENNRICH közölte: *Internationale mittelalterliche Melodien* (Zeitschr. f. Musikwiss., 1929. 5. füzet).

⁹ V. ö. CH. H. HASKINS: *The renaissance of the twelfth century* (Cambridge, Mass., 1933), 184. l.

a Nemzeti Múzeum középkori hangjelzéses kéziratredékei között (B-doboz, 37. sz.). Ugyanezek között találtam RADÓ-jelzés szerint még a következő énekeket is: 145. sz. (A-doboz, 18.), 533. sz. (A-doboz, 18.), 47. sz. (C2-doboz 69.), 391. sz. (D-doboz, 27.), 717. sz. (D-doboz, 27.).

A jelen ismertetés egyik-másik adata talán érezteti, mily messzi távlatok nyílnak meg a RADÓ-Répertoire sorain át. Kevés forrásmű tanúsítja ennyi meggyőző bizonyítékkal hajdankori művelődésünknek a külföldi költészet nagy alkotásaival történt benső találkozását; szerencsés gondolat volt a könyvet idegen nyelven kibocsátani. A magyar zenetudomány munkásai pedig, kik eddig is tudták, mily hálával tartoznak RADÓ tevékenységének, máris látják, hogy középkori muzsikálásunk ma még sokban rejtett mozzanatainak kiderítésére éppen ez a leltár ösztökél majd legserényebben. Nem egyéni vélemény, hogy e kitűnő jegyzék valóban határkövet jelöl a magyar zenetörténeti kutatásban.

DÉVAI GÁBOR.

Libri Liturgici Manuscripti Bibliothecarum Hungariae. Recensuit D. Dr. POLYCARPUS RADÓ O. S. B. Tomus I. Budapestini 1947. 223 l. Az Orsz. Széchényi Könyvtár kiadványai. XXVI.

Hosszú évek áldozatos kutató munkájával, kiváló szellemi felkészültséggel, avatott szakírói tollal ismét magyar tudós gazdagította a világ liturgiátörténeti irodalmát. Dr. RADÓ POLIKÁRPNAK, a Pázmány Péter Tudományegyetem hit-tudományi karán működő bencés liturgiátörténésznek munkája jelent meg az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai sorozatában, Magyarország kéziratós liturgikus emlékei közül az első kötet, mely a szentmisénél használatos szer-könyveinket foglalja magában.

RADÓ POLIKÁRP liturgiátörténeti munkásságára 1939-ben figyelt fel először a magyar tudományos világ, mikor a *Szelepcshényi-kódexet* vette szakavatott kézzel liturgiátörténeti boncolókése alá és akkoriban tiszteletreméltó bátorsággal és a tudományos bizonyítás örök pártatlanságával — KNIEWALD zágrábi professzor *Pray-kódexről* és *Habóti-kódexről* írt tanulmányai után — döntően bizonyította a magyar liturgia német harástól való függetlenségét. Ennek a 64 oldalas tanulmánynak francianyelvű résumé-je miatt a németek rosszalásával találkozott, sőt FRITZ VALJAVETZ egy tudományos mezbe burkolt propaganda-iratában (*Deutsche Kultureinflüsse im nahen Südosten*) terjedelmes hasábkon át támadta KNIEWALD és RADÓ professzorokat, eredményeiket „elfogulatlan német tudósok“ bírálatára utasítva.

1939 óta számos értékes tanulmánnyal haladt előre RADÓ POLIKÁRP a magyar liturgiátörténetnek szinte töretlen útján. KNAUZ és DANKÓ multszázadi kezdetleges katalógusai nyomán kutatta a régi, magyarországi szerkönyveket és egymásután tárta fel azok ismeretlen, belső, rejtett értékeit. Nyomtatott műkönyveinkről szerezhattünk ismereteket HUBAY ILONA mintaszerű feldolgozású könyvéből, de kéziratós kincseink ismeretlenségben rejtőztek és elzárva feküdtek hazai és külföldi érdeklődők előtt egyaránt. ZALÁN MENVHÉRT munkássága az 1920-as évek végén felhívta ugyan a figyelmet és indított némi érdeklődést a *Pray-kódex* felé — ekkor lendül fel a *Pray-kódex* irodalma — de csak évekkel később KNIEWALD KÁROLY hatására kezdtünk rádöbbenni hazai kéziratós könyveink elhanyagoltságára. Az Országos Széchényi Könyvtár megbízásából RADÓ POLIKÁRP kezdett hozzá egy Catalogue résonné, az összes magyar liturgikus kéziratokat magában foglaló katalógus szerkesztéséhez és háromévi utazás, 116 könyvtár lelkiismeretes és szerencséskezű átkutatása gyümölcséül 209 darab liturgikus kódex feltárását hozza jelen, hatalmas terjedelmű könyve.